

Uchwała z dnia 25 lipca 2002 r., III CZP 46/02

Sędzia SN Barbara Myszka (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Krzysztofa Z. przeciwko B. Spółce Restrukturyzacji Kopalń, spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w B. o naprawienie szkody, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 25 lipca 2002 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Katowicach postanowieniem z dnia 17 maja 2002 r.:

"Czy spółka prawa handlowego, o jakiej mowa w art. 13a ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz o szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U. Nr 162, poz. 1112, Dz.U. z 2001 r. Nr 5, poz. 41), jest zobowiązana do pokrywania kosztów postępowania na zasadach określonych art. 97 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze?"

podjął uchwałę:

Spółka prawa handlowego, o której mowa w art. 13a ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U. Nr 162, poz. 1112 ze zm.), jest zobowiązana do ponoszenia kosztów postępowania na zasadach określonych w art. 97 ust. 3 zdanie drugie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. Nr 27, poz. 96 ze zm.) tylko wtedy, gdy jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 tej ustawy.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w Katowicach – po rozpoznaniu sprawy z powództwa Krzysztofa Z. przeciwko B. Spółce Restrukturyzacji Kopalń, spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w B. o naprawienie szkody – wyrokiem z dnia 14 lutego 2002 r. oddalił powództwo i nakazał pobrać od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa kwotę 1147,38 zł tytułem zwrotu wydatków wyłożonych tymczasowo przez Skarb Państwa na pokrycie należności biegłego. Orzeczenie to wydane zostało na podstawie następujących okoliczności faktycznych. Powód domagał się zobowiązania pozwanej do poniesienia kosztów usunięcia bliżej opisanych w pozwie uszkodzeń budynku mieszkalnego, położonego w granicach obszaru górniczego Kopalni Węgla Kamiennego „G.”, która do 1993 r. miała status przedsiębiorstwa państwowego, następnie weszła w skład B. Spółki Węglowej S.A. w B., a od 1996 r. prowadzona była przez spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością pod firmą Kopalnia Węgla Kamiennego „G.” z siedzibą w B. W związku z postawieniem Kopalni Węgla Kamiennego „G.” w stan likwidacji, od 2000 r. następcą prawnym wymienionej spółki jest pozwana B. Spółka Restrukturyzacji Kopalń, powołana na podstawie art. 13a ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U. Nr 162, poz. 1112 ze zm. – dalej: „ustawa restrukturyzacyjna”). W 1993 r. Kopalnia Węgla Kamiennego „G.” usunęła uszkodzenia budynku powoda powstałe wskutek prowadzonych przez nią robot górniczych. Od 1987 r. budynek powoda pozostawał poza zasięgiem eksploatacji górniczej, a uszkodzenia, jakie ujawniły się w tym budynku po naprawie wykonanej w 1993 r., spowodowane zostały przyczynami „pozagórnicznymi”. Biorąc pod uwagę przedstawione ustalenia Sąd Okręgowy oddalił powództwo, uznał jednak za nietrafny zarzut pozwanej dotyczący braku podstaw do orzeczenia o kosztach procesu na zasadzie art. 97 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. Nr 27, poz. 96 ze zm. – dalej: „Pr.g.g.”), wobec nieuzyskania przez pozwaną koncesji, a tym samym statusu przedsiębiorcy w rozumieniu art. 6 pkt 6 tej ustawy. Skoro pozwana jest przedsiębiorstwem górniczym w rozumieniu art. 2 pkt 3 ustawy restrukturyzacyjnej i stosownie do art. 16 ust. 4 tej ustawy korzysta z dotacji budżetowych, przeznaczonych m.in. na finansowanie kosztów usuwania szkód wywołanych reaktywacją starych zrobów, to – zdaniem Sądu Okręgowego – powinna ponosić

koszty postępowania zgodnie z regułą wyrażoną w art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g.

W zażaleniu na zawarte w wyroku Sądu Okręgowego postanowienie o kosztach procesu pozwana domagała się jego zmiany przez odstąpienie od obciążenia jej kosztami, zarzucając, że nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g. Powstała bowiem w wyniku połączenia spółek prowadzących kopalnie w likwidacji, posiadane przez te spółki koncesje wygasły wobec postawienia ich w stan likwidacji, a ona sama nie uzyskała koncesji na prowadzenie działalności regulowanej przepisami Prawa geologicznego i górniczego.

Przy rozpoznawaniu zażalenia Sąd Apelacyjny w Katowicach powziął poważne wątpliwości, którym dał wyraz w przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnieniu prawnym, przytoczonym na wstępie uchwały.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego konieczne jest w pierwszej kolejności określenie statusu prawnego spółki, o której mowa w art. 13a ust. 1 ustawy restrukturyzacyjnej. Z powołanego przepisu wynika, że wyłącznym przedmiotem działalności takiej spółki może być prowadzenie likwidacji kopalń, zagospodarowywanie majątku likwidowanych kopalń, zbędnego majątku spółek węglowych oraz tworzenie nowych miejsc pracy, w szczególności dla pracowników likwidowanych kopalń. Spółka taka jest przedsiębiorstwem górnictwem w rozumieniu art. 2 pkt 3 ustawy restrukturyzacyjnej, a jej działalność jest finansowana z dotacji z budżetu państwa, przychodów z likwidacji, pożyczek lub subwencji z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, a także innych źródeł (por. art. 16 ust. 1 związku z art. 13a ust. 2 ustawy restrukturyzacyjnej, a także, wydane na podstawie art. 16 ust. 4 tej ustawy, rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 17 maja 2001 r. w sprawie dotacji budżetu państwa przeznaczonej na finansowanie likwidacji kopalń, zabezpieczenia kopalń sąsiednich przed zagrożeniami wodnymi oraz usuwania szkód wywołanych ruchem zakładu górniczego, powstałych w wyniku reaktywacji starych zrobów, Dz.U. Nr 52, poz. 547). Spółka ta, jeżeli przedmiotem jej działalności jest prowadzenie likwidacji zakładów górniczych, przejmuje prawa i obowiązki dotychczasowych przedsiębiorców, wynikające z decyzji administracyjnych wydanych na podstawie przepisów Prawa geologicznego i górniczego (por. art. 13 ust. 5 ustawy restrukturyzacyjnej). Do decyzji takich należy m.in. koncesja, wobec czego możliwe jest nabycie przez spółkę, o której mowa w

art. 13a ust. 1 ustawy restrukturyzacyjnej, koncesji w trybie przewidzianym w art. 13 ust. 5 tej ustawy. Wchodziłoby to w rachubę, gdyby koncesję posiadał przedsiębiorca, którego zakład górniczy likwiduje taka spółka, a organ koncesyjny nie wydałby decyzji stwierdzającej wygaśnięcie koncesji (por. art. 28 ust. 1 i 2 Pr.g.g.). Możliwe jest też uzyskanie koncesji przez samą spółkę, o której mowa w art. 13a ust. 1 ustawy restrukturyzacyjnej. O tym, czy spółka taka posiada koncesję, a w związku z tym, czy jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g., decydują zatem konkretne okoliczności danego wypadku.

W sytuacji gdy spółka, o której mowa w art. 13a ust. 1 ustawy restrukturyzacyjnej, nie jest przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g., wyłania się problem, czy spółka ta jest zobowiązana do ponoszenia kosztów postępowania na zasadach określonych w art. 97 ust. 3 zd. drugie Pr.g.g. Rozstrzygnięcie tego zagadnienia trzeba poprzedzić wyjaśnieniem znaczenia przepisu art. 97 ust. 3 Pr.g.g., zgodnie z którym w sprawach o naprawienie szkód uregulowanych przepisami działu V Prawa geologicznego i górniczego powód nie ma obowiązku uiszczenia kosztów sądowych; postępowanie toczy się na koszt przedsiębiorcy, chyba że roszczenie okaże się oczywiście bezzasadne. Przytoczony przepis ma charakter normy szczególnej, ponieważ wprowadza odstępstwo od ogólnych reguł, wynikających z art. 5 ust. 1 oraz art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 9, poz. 88), i modyfikuje przewidzianą w art. 98 § 1 k.p.c. zasadę rozstrzygania o kosztach, a mianowicie zasadę odpowiedzialności za wynik procesu. W sprawach wymienionych w art. 97 ust. 3 Pr.g.g. koszty postępowania, których powód nie miał obowiązku uiścić, zostały nałożone na przedsiębiorcę, z wyjątkiem wypadku oczywistej bezzasadności dochodzonego roszczenia. Pozwany przedsiębiorca nie może zatem skutecznie żądać od powoda zwrotu poniesionych kosztów procesu nawet wówczas, gdy powód jest stroną przegrywającą sprawę, chyba że zachodzi wyjątek w postaci oczywistej bezzasadności roszczenia.

Dyrektywy wykładni językowej przemawiają za stosowaniem do orzekania o kosztach postępowania zasady wyrażonej w przepisie art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g. jedynie w sprawach, w których stroną jest przedsiębiorca w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g. Przepis art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g. stanowi bowiem wyraźnie, że postępowanie toczy się na koszt „przedsiębiorcy”, a definicję legalną tego pojęcia ustawodawca wprowadził w art. 6 pkt 6 Pr.g.g., stanowiącym, że

przedsiębiorcą jest podmiot posiadający koncesję na prowadzenie działalności regulowanej ustawą.

Do takiego samego wniosku prowadzi wzgląd na wyjątkowy charakter regulacji zawartej w art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g., która zgodnie z regułą *exceptiones non sunt extentendae* nie powinna być poddawana wykładni rozszerzającej. Wniosek taki jest tym bardziej uzasadniony, że chodzi tu – przy rozszerzającej wykładni art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g. – o nałożenie na podmiot, nie objęty wyraźnym brzmieniem powołanego przepisu, obowiązku polegającego na powinności ponoszenia kosztów postępowania.

Dodatkowe argumenty przemawiające na rzecz takiego stanowiska można też wyprowadzić z analizy innych przepisów Prawa geologicznego i górniczego, z których wynika, że jeżeli ustawodawca zamierzał odnieść do innych podmiotów pewne regulacje dotyczące przedsiębiorców w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g., dawał temu *expressis verbis* wyraz w odpowiednich przepisach. Jako przykład może tu posłużyć art. 29 ust. 4 Pr.g.g., zgodnie z którym w razie stwierdzenia wygaśnięcia koncesji przez organ koncesyjny oraz nałożenia na dotychczasowego przedsiębiorcę wynikających z koncesji obowiązków dotyczących ochrony środowiska czy obowiązków związanych z likwidacją zakładu górniczego, do podmiotu obciążonego takimi obowiązkami „stosuje się odpowiednio przepisy ustawy dotyczące przedsiębiorcy.” Kolejnym przykładem jest art. 39 ust. 1 Pr.g.g., według którego, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, przepisy dotyczące przedsiębiorcy stosuje się odpowiednio do podmiotów wykonujących prace geologiczne, które nie wymagają koncesji. Powołane przepisy wskazują na to, że ustawodawca – posługując się w ustawie pojęciem przedsiębiorcy – miał na względzie znaczenie tego pojęcia zdefiniowane w art. 6 pkt 6 Pr.g.g., wobec czego rozszerzająca wykładnia pojęcia przedsiębiorcy jest niedopuszczalna.

U podstaw regulacji zawartych w art. 97 ust. 3 Pr.g.g. (a wcześniej – pod rządą dekretu z dnia 6 maja 1953 r. – Prawo górnicze, jedn. tekst: Dz.U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12 ze zm. – w § 53 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 czerwca 1978 r. w sprawie komisji do spraw szkód górniczych, Dz.U. Nr 15, poz. 67 ze zm.) legła niewątpliwie potrzeba ochrony poszkodowanego, który – ze względu na wartość przedmiotu sporu – najczęściej nie byłby w stanie ponieść kosztów sądowych. Odpowiedzialność za szkody uregulowane przepisami działu V Prawa geologicznego i górniczego ponosić może także – jak trafnie zauważył Sąd

Apelacyjny – podmiot nie będący przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g. Wynika to wyraźnie z treści art. 96 Pr.g.g., zgodnie z którym roszczenie o naprawienie szkody może być – w razie braku przedsiębiorcy odpowiedzialnego za szkodę albo jego następcy prawnego – skierowane przeciwko Skarbowi Państwa. Następcą prawnym przedsiębiorcy odpowiedzialnego za szkodę może być również podmiot nie posiadający statusu przedsiębiorcy w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g. Podmiotem odpowiedzialnym za szkodę może być wreszcie spółka, o której mowa w art. 13a ust. 1 ustawy restrukturyzacyjnej, nie będąca przedsiębiorcą w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g. Skoro roszczenie o naprawienie szkody przysługuje również przeciwko podmiotom nie będącym przedsiębiorcami w rozumieniu art. 6 pkt 6 Pr.g.g., to ograniczenie zakresu zastosowania przepisu art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g. jedynie do spraw, w których stroną pozwaną jest przedsiębiorca, może nasuwać wątpliwości co do celowości takiej regulacji.

Wyniki wykładni językowej i systemowej są jednak jednoznaczne i nie pozwalają na rozszerzającą interpretację przepisu art. 97 ust. 3 zdanie drugie Pr.g.g. Ewentualne próby odwoływania się do dyrektyw funkcjonalnych, podejmowane przez Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu przedstawionego zagadnienia prawnego, prowadziłyby do konieczności wyjścia poza tekst uchwalonego przez ustawodawcę przepisu. Dokonywana przez sąd wykładnia przepisów prawa, będąca elementem ich stosowania, nie może natomiast przeradzać się w tworzenie pożądanego czy społecznie oczekiwanego stanu prawnego (por. np. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2001 r., III CZP 29/01, OSNC 2001, nr 12, poz. 171).

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 w związku z art. 397 § 2 k.p.c. rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.